

Despărțindu-ne de Alberto Giacometti...

ZADARNIC L-AM CĂUTAT cu privirea pe străzile Genevei, prin locurile unde obișnuia să treacă în lungile-i plimbări nocturne, zadarnic am tresărit la Veneția, în restaurantul „All' Angelo“ la intrarea fiecărui nou client, cu speranța că am să-l întâlnesc pe Alberto Giacometti, pe acest nobil al travaliului artistic, sever cu sine, dar tandru și apropiat cu ceilalți. Voi rămâne totdeauna cu regretul că am trecut pe aceleași străzi, pe unde și el a trecut, pe sub aceleași felinare și am băut la aceleași mese, cu aceleași vechi pahare, fără să-i fi văzut figura chinuită, deosebit de expresivă, cu acei ochi pătrunzători cu care scruta spațiul, ascunși sub sprâncene stufoase. Nu am avut fericirea să mă descopăr în fața acestui spirit neliniștit și solitar, creat de secolul XX. Poate că dacă aș fi știut – și cui i-ar fi putut trece prin minte un asemenea gând absurd? – că avea să lunece atât de curând peste apa Styxului, într-o luntre subțire asemenea sculpturilor sale, l-aș fi căutat. Poate că niciodată n-am trăit mai profund un paradox decât acela al sentimentului pe care Giacometti căuta să-l sugereze în creațiile

sale, că imaginile lumii și le reprezintă cu atât mai monumental cu cât distanța în spațiu până la ele este mai vastă.

Alberto Giacometti s-a născut în 1901 în micul sat elvețian Stampa, din munții Grisoni, lângă splendorile înzăpezite ale platoului Saint-Moritz.

Ivit într-un climat prielnic – tatăl său fiind un cunoscut peisagist elvețian, care îi va fi călăuzit primele dibuiri în artă, atras, în același timp, în trei direcții: poezie, pictură, sculptură –, el a reușit, de-a lungul existenței sale, să îndeplinească aceste chemări aparent disparate într-o viziune nouă și armonioasă. După ce urmează la Geneva Școala de Arte și Meserii, îl găsim la Veneția unde îl admiră pe Tintoretto. În 1922 se stabilește la Paris; frecventează atelierul lui Bourdelle. Se împrietenește cu Éluard, Aragon, Tanguy, Ernst, Picasso și aderă astfel la grupul suprarealist care îl revendică. Dar Giacometti, prea personal, nu se poate acomoda în cadrul lor; părăsindu-i, își păstrează propria viziune. Operele sale, executate între 1925 și 1930, par niște simboluri elementare care iau naștere din profunzimile memoriei.

Cunoaște și fructifică tradiția artistică, aceea care vine din timpurile cele mai vechi, de la egipteni, și continuă până la noi. Studiază neobosit problemele spațiului, căutând ca sculpturile sale să închidă în ele însele efectul spațial.

Giacometti refuză să-și închipuie sculptura pe care o creează într-un cadru arhitectural și preferă să o așeze pe stradă, în mijlocul forfotei mulțimilor unde își afirmă adevărata existență. Spre deosebire de Brâncuși, care obține senzația spațială prin forme convexe sau concave polisate, Giacometti o produce dematerializând masa, dându-i o structură rugoasă. El spunea: „Trebuie să scobești în spațiu pentru a construi obiectul și, la rândul său, obiectul creează spațiul“. Ca să dea sculpturilor sale

filiforme evidența și mai puternică a fragilității lor, pentru a reliefa fragilitatea spațiului, Giacometti plasează statuile pe grele socluri, care subliniază sentimentul depărtării. Hărțuit în studiul realității de imaginile interioare și de amintiri, artistul constată cu spaimă că, sub mâna sa, delicatele sculpturi își reduc dimensiunea, condensându-se din ce în ce mai mult. Așa s-a întâmplat în timp ce lucra la bustul fratelui său Diego, conceput inițial la o dimensiune mai mare decât cea reală, să ajungă, după interminabile reveniri, să-l reducă la o mărime de câțiva centimetri.

Se spune că, în 1939, municipalitatea din Zürich i-a comandat o sculptură monumentală. Giacometti a trimis o lucrare de mărimea degetului mic reprezentând un personaj în mers. Lucrarea a fost refuzată sub motivul că ar fi luat în derâdere juriul. Giacometti însă credea – și pe drept cuvânt – că statuia sa era monumentală, căci nu dimensiunea, ci proporțiile unei sculpturi îi conferă această calitate.

Cubist? Suprarealist? Expresionist? Cred că nu; Giacometti, personalitate mult prea complexă, spirit neliniștit, trece tangențial pe lângă fiecare dintre aceste curente, dar opera sa, straniu strigăt solitar în arta secolului douăzeci, nu se încadrează în niciunul dintre ele.

S-a făcut multă exegeză estetizantă asupra operelor sale, dar emoția pe care privitorul o simte în fața lor nu poate fi astfel teoretizată. Create într-o perioadă când ecourile Hiroshimei îi mai vuiiau încă în urechi, când lacrimile lumânărilor celor căzuți în război se mai topeau încă, sculpturile filiforme, cu picături de bronz, reflectă tumultul frământărilor interioare ale artistului.

Creează o lume de fantome ale invizibilului. Cunoștințele sale vaste se îngemănează cu o vie observație a naturii, dând naștere unui univers propriu, foarte personal.

Nemuțumit continuu de rezultatele muncii sale, Giacometti era într-o permanentă căutare. Poate găsisese... Perspectivele pe care le deschide în artă îl așează pe primele locuri ale sculpturii moderne.

Nu aflu cuvinte mai potrivite decât cele ale lui Henry Moore pentru a încheia: „Am pierdut un mare artist, de o sensibilitate profundă – o ființă unică.“

Luceafărul
5 februarie 1966

Peretele amintirilor

PE VREMEA CÂND ERAM de o șchioapă, demult, în România, îmi plăcea să deschid sertarele și să le cotrobăiesc. Mama obișnuia să-mi spună că degeaba căutam ziua de ieri, pentru că era gata dusă. Astăzi, am un metru optzeci și trei și mă aflu în America, iar sertarele minții mele sunt zilnic răvășite. Îmi place să fac ordine în conținutul lor și să-l prind în pioaneze pe o planșetă din lemn. Placa aceasta s-a acoperit de un strat gros, devenind un perete al amintirilor, mărunțișuri efemere care s-au adunat unele peste altele. E ca un birou al obiectelor găsite: câteva schițe, o scrisoare, un plic de chibrituri, o etichetă goală, un rinocer imprimat cu o ștampilă din gumă, crochiul unui critic teatral la Metropolitan Opera, portretul lui Eugène Ionesco. Acesta din urmă este un desen după natură pe care l-am creionat la Alliance Française în timp ce îl ascultam citind un discurs pe care-l mai auzisem cu un an înainte în același loc. Prima mea lucrare pe care am făcut-o în ziua când m-am mutat în atelierul din Tudor City se află și ea prinsă aici. Camera era goală. Am așternut ziarul *Times* pe jos,

m-am așezat pe el și am schițat ferestrele așa cum le-am găsit atunci – cu storurile trase, blocând priveliștea spre East River.

Am prins în pioaneze vechiul și noul, bucăți de calc cu schițele lucrărilor aflate în desfășurare. Aici se află desenul cu adașii mei vechi și uzați, clădirile Empire State și Chrysler sau câinele așteptând la coadă la băcănia „Raffetto’s“ de pe strada Houston. Lecțiile de zbor din Hamptons, în Long Island. O ceașcă de ceai Lapsang Souchong sau o furtună de zăpadă. O idee de copertă pentru *The New Yorker* pe care am notat-o în timp ce îmi luam micul dejun la „Bristol“, în Paris. Sau vagabonzii care dorm pe trotuarele din Bowery.

Îmi place și versiunea mea profetică pentru steagul României. Am făcut o gaură în mijloc ca să elimin stema comunistă – alții au împlinit acest lucru pentru mine la sfârșitul anului 1989 – și am redesenat drapelul în chip de pod de aur pe care un singuratic trece dinspre trecutul roșu spre viitorul albastru. Și deseori arunc o privire spre cartela de telefon de la Paris cu toate cele cincizeci de unități consumate, aflată alături de cartea de vizită aparținând unui „Eugène d’Antan“. Cine o fi ăsta? Sunt eu!

The New Yorker
19 iulie 1993

Correspondent de război *Jurnal*

Belgrad, 30 mai 1999

NU ȘTIU CUM AU TRECUT cele 28 de ore de când sunt în capitala Iugoslaviei. Imagini disparate se lipesc pe retină, într-un ritm amețitor, și colajul e dadaist. Admir verticalitatea unui popor unic, într-o Europă oblică, strâmbă, curbată de vasalitate...

Căldură mare, sală fără aer condiționat, jurnaliștii lumii plictisiți și transpirați, într-un sfârșit de conferință de presă... O Ingrid oarecare, într-o engleză cu accent german, cere la celular ultimele „indicații prețioase“ șefilor ei de undeva. Vor să știe ce a văzut și a auzit aici...

Luându-se satelitul, încercând să se taie internetul, răzând cu rachete rețelele de comunicație, se pune călușul în gură Iugoslaviei. Iată, CNN-ul minte ca la balamuc: astă-noapte, Belgradul a fost ocolit de bombardamente. La 23.24, pe aco-periș, urmăream cu un prieten baletul sateliților militari, stele anunțătoare de moarte și snopurile de proiectile ale antiaerienei. Lună plină, lumină suprealistă, tocmai bună de vânat îngeri,